

Sözden Yazıya Ritüelden Metne Toplumsal Belleğin Öyküsü

Jan Assmann (2001), *Kültürel Bellek*

*-Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik-,
İstanbul: Ayrıntı Yayınları.*

Berat Samet KAHRAMAN

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

YÖK 100/2000 Somut Olmayan Kültürel Miras Proje Asistanı

beratsametkahraman@gmail.com

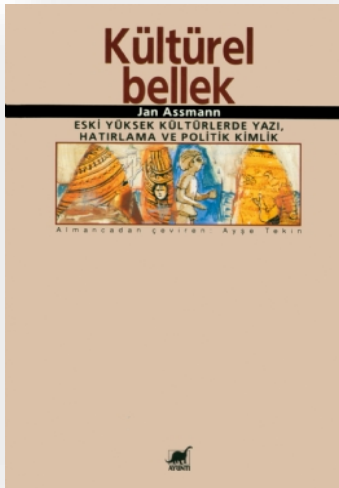

0000-0003-4676-6928

Gönderim Tarihi: 17.12.2022 - Kabul Tarihi: 26.12.2022

*Sadece anlamlı geçmiş hatırlanır,
Sadece hatırlanan geçmiş anlam kazanır.
(Assmann 2015: 85).*

327

Hatırlama, belleğin ön koşuludur. Her hatırlama eylemi, bellekte, geçmişte ve tarihte dolaşmaktadır. Belleğinde dolaşan bir insan yaşadığının farkına varır. Bir anıyı hatırlayan kişi, hatırlayışını ifade ederken “ben” dilini kullanır. Kişisel belleğinden bir pasaj sunar. Tıpkı insanlar gibi toplumların da belleği vardır. Toplumlar da hatırlamak zorundadır. Toplumsal hatırlamada ise “biz” dili kullanılır. Bizim tarihimiz, bizim kültürümüz, bizim anlatımız.

Jan Assmann, hatırlama figürünün geçmişle olan bağlantısını “kimlik” bir diğer ifadesiyle “politik imgeleme” ve “kültürel süreklilik” ya da “geleneğin oluşturma” terimleri üzerinden bilimsel zemine oturtur. Kültürü, “bağlayıcı yapı” olarak ele alır ve bu yapı üzerine düşüncelerini inşa eder. Assmann’a göre kültür, ortak deneyim, beklenti ve eylemlerden bir sembolik anlam dünyası yaratarak birleştirici gücüyle insanları birbirine bağlar. Böylelikle tek tek bireyleri “biz” noktasında birleştirir. Bağlayıcı bir yapı meydana çıkartır.

Assmann, kültür kavramını inceleyerek kasıtlı bir tipolojik analiz yolu açar. Bağlayıcı yapı içinde değişmelerin ve çeşitlenmelerin karşılaştırılabilirliği Assmann’ın varmak istediği amaçtır. Bu noktada bulmak istediği ise kültürel sürecin dinamikliği, bağlayıcı yapıdaki yükseliş, sağlama veya gevşeme süreçleridir. Bu görüşünü ilk önce insanlığın ortak yaklaşımları çerçevesinde inceleyen Assmann daha sonra Eski Mısır, Mezopotamya, İsrail

ve Antik Yunan'ı kültürlerini karşılaştırır. Başta sözlü kültür olmak üzere "kanon" ve "klasik" terimleri üzerinden de yazılı kültürü ayrıntılarıyla ele alır. Assmann, bu eserinde yalnızca bir düşünceyi ifade etmez ayrıca düşüncesini kendisinin oluşturduğu yeni terimler üzerinden inşa eder. Kültürel Bellek'i diğer kültürel çalışmalardan ayıran da görüşünü sistematikleştirdiği bu yaklaşımıdır.

Eser, okuyucuya "Giriş" bölümünde kapsamlı bir genel çerçeveyi çizer. Girişte verilen kuramsal özetin ardından "Teorik Temeller" ve "Örnek İncelemeleri" başlıklı iki ana bölümle eser oluşturulmuştur. "Teorik Temeller" bölümü, sözlü ve yazılı kültür etrafında toplumsal hatırlama ve unutma figürlerini ele alır. Bu bölüm; "Hatırlama Kültürü", "Yazılı Kültür" ve "Kültürel Kimlik ve Politik İmgelem" başlıklarından oluşur.

"Hatırlama Kültürü" başlığı altında insanlığın genel tarihinden ve insanın kendisinden yola çıkarak "bellek sanatını" inceler. Bireysel ve toplumsal belleğin iç içeliğini ve kolektif bağlarını ön çıkartır. Tıpkı insanlar gibi toplumlarında "unutma" eylemini "hatırlama" figürü üzerinden temellendirir. Tarih duygusunu anlatılar çerçevesinde ele alır ve "biz" dilinin arka planını ortaya koyar. Hatırlama eylemine anlamlı bir duyuş kazandırır.

"Yazılı Kültür" başlığı altında toplumsal tekrar eylemleri olan ritüelleri bir metin gibi ele alınır. Bu duruma "bağdaşıklık" adını verir. Tıpkı metinlerin tekrar tekrar okunması gibi ritüeller de tekrar edildiği için hatırlamada bir metin kadar esas olduğunu öne sürer. Assmann, bu görüşünü "kanon" terimi noktasında temellendirir.

"Kültürel Kimlik ve Politik İmgelem" başlığı altında ise bir bilinç sorunu olarak kimliği ele alır. Bireysel bilincin, toplumsal bilinç düzeyine "soy", "halk" ya da "millet" kavramları noktasında yükselişini açıklar. Bir grubun oluşumunda, kendisini temellendirişinde ve sunuş sürecinde kültürel hatırlamanın rolünü inceler.

"Örnek İncelemeleri" adını taşıyan ikinci bölüm ise "Mısır", "İsrail ve Dinin Keşfi", "Yasanın Ruhunda Tarihin Doğuşu", "Yunanistan ve Düşüncenin Disipline Edilmesi" başlıklarından oluşur. "Mısır" başlığı altında yazının işlevi ulusal tarih ve mit yazımı çerçevesinde ele alınır. "İsrail ve Dinin Keşfi" başlığı altında hatırlama aracı olarak dinin kültürel entegrasyonu ortaya konulur. İsrail toplumu ve inançları üzerinden yaratılan hatırlama figürü tarihi gerçekliklerle karşılaştırılır. "Yasanın Ruhunda Tarihin Doğuşu" başlığı altında "adalet" terimi merkeze alınarak, yapmak ve yapmamak arasındaki ayrımın toplumsal kökenleri ve yasalaşmanın nedenleri ortaya konulur. "Yunanistan ve Düşüncenin Disipline Edilmesi" başlığı altında ise "yazı kültürünün" prototipi olan Yunan kültürüne ait alfabe geleneği, semantik ve sentaks açısından yorumlanır. Yazı kültürü kavramı üzerinden, yazı geleneği ve kurumları, yazının metinlerle ve yazının toplumla ilişkisi işlevsel açıdan ele alınır.

Assmann, son olarak bir özetleme girişiminde bulunur. Farklı teorik anlayışları ve tarihi örnekleri örüntülediği çalışmasında "kültürel belleğin" geçirdiği değişimlere ilişkin cevap verir. Kültürel bellek teorisi çerçevesinde gelenek oluşumu, geçmişle ilişkisi, yazı kültürü ve kimlik kavramlarını örneklerle üzerinden açıklar.

Jan Assmann, anlamlı bir geçmişin öyküsünü bilimsel bir yaklaşımla sunar. Bu yazı, Sayın Assmann'ın her zaman hatırlanması umuduyla kaleme alınmıştır. Anlamlı bir geçmiş için okunmaya değer bir eser bırakmıştır.